

УДК 378.22

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗНЗ В УКРАЇНІ ТА
РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ**

©Чеботарьова І. О.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Чеботарьова Ірина Олександрівна ORCID: 0000-0003-3040-0753; Christina_agency@mail.ru; аспірант кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна.

У роботі наведені організаційно-когнітивні аспекти технології формування комунікативної компетентності керівників ЗНЗ в процесі їх професійної підготовки. В ході дослідження нами було обґрунтовано та проаналізовано особливості технологічних аспектів формування комунікативної компетентності керівників ЗНЗ в національній освіті та розвинених країнах (США, Німеччині, Великобританії). Розглянувши світовий та вітчизняний досвід формування комунікативної компетентності, ми дійшли висновку, що нагальна необхідність наявності комунікативної компетентності у керівників ЗНЗ лише починає усвідомлюватися. Все це призводить до того, що студентам-управлінцям доводиться набувати комунікативні вміння переважним чином «природнім» шляхом – поза вищим навчальним закладом. Тоді як, у розвинутих країнах формування комунікативної компетентності є ключовим фактором ефективного навчання. Формування комунікативних навичок відбувається паралельно із засвоєнням фахових знань, базується на когнітивному та риторичному принципах.

Ключові слова: Технологія, комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, керівник ЗНЗ, термінологія.

Чеботарева И. А. «Организационно-когнитивные аспекты технологии формирования коммуникативной компетентности руководителей ОУЗ в Украине и развитых странах»

В работе приведены организационно-когнитивные аспекты технологии формирования коммуникативной компетентности руководителей ОУЗ в процессе профессиональной подготовки. В ходе исследования мы обосновали и проанализировали особенности технологических аспектов формирования коммуникативной компетентности руководителей ОУЗ в национальной системе образования и развитых странах (США, Германии, Великобритании). Рассмотрев мировой и отечественный опыт формирования коммуникативной компетентности, мы пришли к выводу, что необходимость владения коммуникативной компетентностью руководителями ОУЗ только начинает осознаваться. Все это приводит к тому, что студентам-управленцам приходится приобретать коммуникативные умения «естественным» путем, – вне высшего учебного заведения. Тогда как, в развитых странах формирование коммуникативной компетентности является ключевым фактором эффективной учебы. Формирование коммуникативных навыков происходит параллельно с усвоением профессиональных знаний, базируется на когнитивном и риторическом принципах.

Ключевые слова: Технология, коммуникативная компетентность, компетентностный подход, руководитель ОУЗ, термінологія

I. O. Chebotarova “Organizational and cognitive aspects of forming communicative competence technology of headmasters in Ukraine and developed countries”

The present work highlights organizational and cognitive aspects of forming communicative competence technology of headmasters in the process of their professional training. As part of the study we proved and analysed the specific features of technological aspects of forming the

communicative competence of the headmasters in national education system and advanced countries (USA, Germany, United Kingdom). Having analyzed the world and national experience in creation of communicative competence, we made the conclusion that the urgent need of communicative competence of headmasters only started to be realized. All of this is a result in the fact that the management students have to gain the communicative skills mostly by “natural” way – out of the higher educational institution. While in the developed countries the communicative competence formation is the key factor of the efficient learning. Forming of the communicative skills takes place simultaneously with gaining of professional knowledge and is based on cognitive and oratorical principles.

Key words: Technology, communicative competency, competence-based approach, head master, terminology.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Початок ХХІ ст. характеризуються соціально-економічними, культурними та технологічними змінами, які суттєво вплинули на розвиток світової тавітчизняної освіти. Це потребує принципово іншого підходу до навчання, використання інших освітніх методів та засобів навчання, тощо. Суспільство поволі усвідомлює потребу в спеціалістах, які володіють не лише професійними знаннями та навичками, але й «універсальними» компетентностями, необхідними для успішної соціалізації в сучасному суспільстві, однією з таких є комунікативна компетентність. Таким чином, питання набуття комунікативних умінь керівниками ЗНЗ набуває особливої уваги, оскільки від успішності цього процесу великою мірою залежить ефективність роботи цілого навчального закладу.

Зазначене вимагає переосмислення концептуальних підходів до змісту, технологічного формування комунікативної компетентності майбутніх керівників ЗНЗ в процесі їх професійної підготовки на основі вітчизняного і світового досвіду.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемами дослідження технологічної складової навчального процесу присвячені роботи С. Бондаря, О. Буйницької, Ю. Васькова, В. Гончарова, О. Гохберга, В. Гусева, М. Кларіна, В. Монахова, О. Падалки, О. Пехоти, Г. Селевка, І. Смолюка, В. Ципка, О. Шпака, та ін.

Їх аналіз свідчить, що сьогодні в науковій літературі використовують переважно такі терміни: «технологія освіти», «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання» та ін.

Так, на думку А. С. Нісімчук, «технологія освіти» – це науковий опис засобів і методів педагогічного процесу, який веде до наперед запланованого результату. Відбувається поступова трансформація терміна «технологія освіти» у термін «педагогічна технологія» [6, с. 908]. За В. Гусевим, технологія виступає об'єктивно-предметним способом або механізмом організації людської діяльності, що знаходить вираз у різноманітних формах: технічних знаряддях і технологічних процесах, техніці праці, методах організації виробництва й управління, технологічних знаннях тощо [7, с.705].

«Педагогічну технологію» як модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з забезпеченням комфортних умов для учнів та викладача визначає В. Монахов. [14, с. 45]

Структуру педагогічної технології висвітлено у працях С. Бондаря, І. Гавриш Т. Гушиного, Г. Селевка, І. Сігнатулліна, та ін.

Наприклад, за С. Бондарем структура «педагогічної технології» має концептуальну основу; змістовну частину (цілі навчання, зміст навчального матеріалу); процесуальну частину (організація навчального процесу, методи й форми навчальної діяльності учнів та вчителів – управління навчальним процесом, діагностика навчального процесу). [6, с.907].

Г. Селевко запропонував вертикальну та горизонтальну структури педагогічної технології. Вертикальна структура має чотири класи: метатехнології (соціально-педагогічний рівень); макротехнології, або галузеві педагогічні технології; мезотехнології; мікротехнології – це технології, які направлені на вирішення вузьких оперативних завдань,

що належать до індивідуальної взаємодії або самовпливу суб'єктів педагогічного процесу. Горизонтальна структура педагогічної технології має три основні аспекти: науковий, формально-описовий, процесуально-діяльнісний [19, с.6].

В цілому, аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, що недостатньо дослідженою є проблема, як розроблення, обґрунтування та експериментальної перевірки технології формування комунікативної компетентності керівників ЗНЗу процесі їх професійної підготовки.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є обґрунтування та аналіз особливостей технологічних аспектів формування комунікативної компетентності керівників ЗНЗв процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, педагогічною технологією називають системний метод створення, визначення процесу навчання, а також засвоєння знань із застосуванням людських та технічних ресурсів та їх взаємодії, який забезпечує оптимізацію освітнього процесу, демонструє, як саме повинно відбуватися навчання задля досягнення поставленої мети. Під час реалізації педагогічної технології має бути дотримано таких загально дидактичних принципів: систематичність і послідовність навчання; доступність; свідомість й активність; зв'язок навчання з життям; наочність; індивідуальний підхід тощо. Відповідно технологія формування комунікативної компетенції є цілеспрямованим поетапним процесом, поєднанням умов, педагогічних прийомів, методів і засобів, які дозволяють досягти підвищення рівня комунікативних навичок, знань та умінь [3;15].

Розгляд питання реалізації технологічного аспекту набуття комунікативних навичок керівниками ЗНЗ вимагає звернення до досвіду країн, в яких компетенізація освіти триває вже не одне десятиріччя і було напрацьовано певні технології та методики, що дозволяють отримувати запрограмовані передбачувані результати.

Ми виходили з того, що в кінці ХХ – на початку ХХІ століття перед багатьма країнами західного світу постало гостре питання про зміст освіти. Провідним завданням освіти було визначено надання учням та студентам таких знань та навичок, які потрібні для ефективної взаємодії із суспільством. Таким чином, виникла потреба скласти перелік необхідних для життя та професійної діяльності компетенцій і, спираючись на нього, з'ясувати, яким має бути результат навчання [10, с.18].

Зважаючи на це, країни – члени Організації економічного співробітництва та розвитку (Австрія, Бельгія, Голландія, Данія, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, США, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Франція) у 2000 р. започатковують проект DeSeCo (CountryContributionProcess) зі встановлення та відбору критеріїв визначення ключових компетентностей. Передбачалося, що ці компетентності будуть визначати шляхи розвитку освіти кожної країни.

Результатом цього процесу на сьогодні є компетенізація освіти, виражена у країнах західного світу таким чином:

1. Дослідження, виконані в межах проекту DeSeCo, стали основою змін педагогічної стратегії, спрямованої на удосконалення шкільного освітнього процесу (Німеччина, Швейцарія).

2. Результати дослідження спричинили не лише шкільну реформу, а й масштабні соціальні перетворення (Нова Зеландія, скандинавські країни).

3. Компетентізація освіти підвищила конкурентоспроможність молоді в нових умовах глобалізації світової економіки (у США) [4, с.90].

Слід наголосити, що особливу роль у переліку компетенцій займає комунікативна компетентність, адже саме від неї великою мірою залежить здатність людини досягати цілей у соціальному житті, успішно діяти в соціально гетерогенних групах і, зрештою, досягати самореалізації в сучасному полікультурному суспільстві [17, с.32]. Про важливість комунікативних вмінь при соціальній взаємодії та міжособистісних стосунках йдеться у науковій роботі Дж. Гріна і Б. Бурлесона, в якій досліджується низка аспектів, що стосуються різних дисциплін (соціальна психологія, соціологія і соціолінгвістика тощо) [22,

с. 23]. Спілкування рідною та іноземними мовами включено до списку ключових компетентностей для навчання упродовж життя, наведених у Європейській довідковій рамковій структурі, яку було ухвалено Європейським Парламентом та Європейською Радою у 2006 році.

У західному світі загальноприйнятою є думка, що вміння ефективно спілкуватися важливіше за високі професійні якості. Дослідження, проведені Гарвардським університетом та Стенфордським дослідницьким інститутом, довели, що вона має право на існування. За їхніми даними внесок *hard skills* (професійні, технічні навички) у професійну успішність працівника становить 15–25 %, натомість внесок *soft skills* (комунікативні й управлінські навички: налагодження стосунків, робота команді, лідерство тощо) – 75–85% [8, с. 27].

Як наслідок, формуванню комунікативної компетентності в розвинених країнах надають великої ваги – в деяких країнах вона є навіть не предметом, а методом навчання. Так відбувається, зокрема, в Америці, для якої інтеграційні процеси між теоретичними (*content-based*) та практичними (*skill-based*) дисциплінами є звичайною практикою. Американська освіта широко використовує елементи теорії конструктивістів, за якою мова і мовлення – це необхідні умови побудови картини навколишнього світу, а тому усна або письмова вербалізація знань або життєвого досвіду сприяє їх осмисленню і засвоєнню людиною. Відповідно комунікативна компетентність займає в американській освіті особливе місце: в ній діє принцип *learning through language* (навчання з допомогою мовлення), є багато програм інтегрованої дисциплінарно-академічної комунікативної підготовки студентів [11, с.62].

Формування комунікативних навичок паралельно із засвоєнням фахових знань базується на когнітивному та риторичному підґрунті. Відповідно до когнітивного принципу до мови і мовлення ставляться не лише як засобів відтворення знань, але й як до навчальних інструментів, що дають учням та студентам можливість побудувати структуру власних знань, вербалізувати пізнавальний досвід. Цей принцип реалізується через навчальні технології, що використовують комунікацію (зокрема письмову) для засвоєння знань. Що стосується риторичного принципу, то через його призму комунікація розглядається як форма соціальної поведінки у певному середовищі (у даному випадку – академічному). Реалізація цього принципу відбувається через ознайомлення студентів із традиціями академічного дискурсу в цілому та дисциплінарних дискурсів зокрема. При цьому застосовуються технології мовної соціалізації, що допомагають зрозуміти специфіку дисциплінарних шляхів пізнання, розвинути критичне мислення та навички спілкування: *writing-in-the-disciplines* (WID), *speaking-in-the-disciplines* (SID).

Комунікативна підготовка студентів відбувається шляхом реалізації міждисциплінарного підходу, що неможливо без постійної співпраці між викладачами мови, комунікації та фахових дисциплін. Всі програми підготовки можна поділити на три групи, залежно від форми дисциплінарно-академічної комунікації, на яку вони розраховані:

- 1) усна дисциплінарно-академічна комунікація (*speaking a cross the curriculum, SAC*);
- 2) письмова дисциплінарно-академічна комунікація (*writing a cross the curriculum, WAC*),
- 3) дисциплінарно-академічна комунікація з допомогою технологій (*electronic communication a cross the curriculum, ECAC*).

Програми формування усної та письмової комунікативної компетентності у студентів реалізуються майже в усіх університетах США.

У Німеччині студентська програма набуття навичок комунікації в процесі інтегрованого навчання була започаткована ще в 90-ті роки ХХ ст. (зокрема при вивченні іноземних мов) – саме тоді було запроваджено концепцію «Інтегроване вивчення змісту та мови», що передбачає інтеграцію вивчення фахових предметів та іноземних мов шляхом двомовного викладання дисциплін. Серед переваг цієї концепції називають: підвищення комунікативної компетенції без збільшення кількості годин, відведених на вивчення мови;

вищий рівень мотивації завдяки змістовно-предметному підходу та використанню методів, які поєднують комунікативні та пізнавальні цілі навчання.

Офіційні документи Конференції ректорів вищої школи, Федерального інституту професійної освіти, Федерального міністерства освіти і досліджень Німеччини, а також опублікована у цій країні педагогічна література підтверджують ефективність формування комунікативної компетентності при такій організації занять, коли теоретичні знання підкріплені значущим для студента практичним застосуванням. Так, серед чинників, що сприяють формуванню комунікативної компетентності, названо: організацію дискурсу на уроках; використання інноваційних технологій; занурення у комунікаційне середовище (при формуванні комунікаційних навичок з іноземної мови – навчання, проходження практики за кордоном; участь студентів у міжнародних проектах тощо) [1, с.64].

При підборі методів формування навичок ділової комунікації для управлінців у коледжі державної служби (Великобританія) велика роль відводиться не лише активності викладача, а й ініціативності учня, застосовуються технології, засновані на правилах андрагогіки – навчання для дорослих

- активне залучення слухачів до навчання;
- питання, вправи і приклади цілком реалістичні та пов'язані з роботою слухачів;
- звернення до попередніх знань слухачів; різноманітність форм навчання та проведення його в неформальній обстановці;
- відповідальність слухачів за своє навчання;
- оцінювання результатів навчання [23, с. 7].

Українська освіта почала оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, в якому його вживають у європейських країнах, набагато пізніше. Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті, в якій говориться про набуття «соціальної компетентності й досвіду у питаннях взаєморозуміння», а також про «підвищення компетентності управлінців усіх рівнів», було прийнято у 2002 р. І лише в 2011 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Національну рамку кваліфікацій, в якій було визначено дев'ять кваліфікаційних рівнів оволодіння різними професійними навичками.

Формування комунікативної компетентності на базі Національної рамки кваліфікацій може бути схарактеризовано як покрокове зростання рівня оволодіння стратегією комунікації від нульового рівня до найвищого дев'ятого рівня: від ситуативної взаємодії в колі небагатьох осіб за допомогою інших та елементарного реагування на прості усні повідомлення – до лідерства, вільного компетентного діалогового спілкування з широким колом фахівців (в тому числі й найвищої кваліфікації), а також громадськістю щодо певної галузі професійної (наукової) діяльності [5, с.190].

Паралельно відбувається процес осмислення вітчизняними науковцями понять «компетентність» та «компетенція», в результаті чого вітчизняна наукова думка еволюціонує від розуміння комунікативної компетентності як простого володіння мовою, іншими комунікаційними кодами до погляду на неї як на індивідуальну характеристику особистості в єдності її почуттів, думок і дій, які існують у певному соціальному контексті[2]. Вітчизняні науковці та педагоги-практики доходять висновку, що «природне» (тобто стихійне, під впливом життєвих обставин) формування комунікативної компетентності у студентів не відповідає вимогам сучасності – потрібна розробка методичної системи, яка враховувала б зв'язок комунікативних знань і навичок із конкретними навчальними дисциплінами і підвищувала б таким чином професійно-мовленнєву компетентність студентів, зокрема управлінських спеціальностей.

На сьогодні в українських ВНЗ, що готують управлінців, віддається перевага інтегративному підходу до формування комунікативної компетентності. Розвиток комунікативних навичок студентам-управлінцям пропонується поєднувати із дисциплінами психолого-педагогічного циклу, дисциплінами, пов'язаними з організацією управління (управління персоналом, управління закладами освіти тощо), філологічними дисциплінами. Формування комунікативної компетентності здійснюється на курсах типу «Етика ділового

спілкування», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділова українська мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Основи педагогічного спілкування».

При цьому є два підходи до роботи з «комунікативними» дисциплінами. Перший – традиційний: у межах цього підходу передбачається лекційне викладання майбутнім керівникам навчального матеріалу з метою сформувати систему уявлень та знань, які мають стати основою для подальшої роботи, та проведення практичних занять (виконання однотипних вправ, початкове освоєння комунікативних умінь та навичок за зразком-інструкцією) [3, с. 97].

Другий підхід є когнітивно-діяльнісним: комунікативні навички у майбутніх керівників формують через створення ситуацій, у яких студенти могли б ефективно засвоювати комунікативні та комунікативно-технологічні знання та формувати відповідні уміння; здійснювати активну професійну комунікацію, розвивати особистісні комунікативні якості. Основною метою даного підходу є залучення майбутніх керівників ЗНЗ до активної комунікації, для чого використовують такі методи:

1. Навчальна, навчально-професійна діяльність (презентаційні навчально-наукові заходи; професійне спілкування під час навчальної та виробничої практик, науково-дослідна діяльність; підбір запитань з означеної проблеми; підготовка та проведення дискусії з визначеної проблеми).

2. Квазіпрофесійна діяльність, ситуативна, ділова та організаційно-діялісна гра, моделювання (при вивченні дисциплін, пов'язаних з організацією управління (управління персоналом, управління закладами освіти тощо) – виконання завдань, що передбачають визначення та характеристики стилю керівництва установою; розв'язання ситуативних задач, пов'язаних із створенням конфліктної ситуації; формулювання проблеми для виробничої наради, її планування і проведення; створення рекламної інформації про навчальний заклад; метод «часткового» та «повного занурення» при формуванні комунікативних навичок на уроках іноземної мови; складання психологічної (психолого-педагогічної) характеристики на свого одногрупника; моделювання ситуацій спілкування з колегою, батьками, опонентом, а також ситуацій переговорів, ділових бесід, нарад на різні професійні теми; проведення ділових ігор типу «педагогічна консультація», «батьківські збори», метод кейсів тощо)[12;23].

3. Навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (участь у відео- та телеконференціях, дослідження та створення інтернет-проектів, кооперативне навчання у віртуальному просторі; підготовка матеріалів і створення презентації на тему, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю; участь у іграх-симуляторах, використання технологій Web 2.0 – навчальних блогів, чатів, підкастів тощо).

4. Інтерактивні методи навчання (дискусії, робота в парах, групах, «мозковий штурм», метод проектів).

5. Тренінгові методики, тьюторські заняття тощо.

6. Позааудиторна навчально-професійна діяльність (участь у конференціях, проектах, конкурсах), в результаті якої відбувається удосконалення навичок міжособистісного спілкування, ведення дискусії, презентації результатів наукових досліджень [18, с. 208].

Серед інноваційних інтерактивних технік, які застосовують під час формування комунікативної компетентності у студентів-управлінців, у вітчизняній літературі найбільш детально описані ділова (організаційно-діялісна) гра та тренінг.

Г. Щедровицький називає організаційно-діялісну гру новою формою та методом активного навчання у вищих навчальних закладах, який насамперед скерований на розвиток методологічного мислення під час діяльності з кооперації, покликаної вирішити завдання навчально-професійної діяльності. А. Фурманом та С. Шандруком було створено та описано теоретичну модель ділової гри, складено типологію ігор (гра-місце, гра-виклик, гра-подія, гра-церемонія). Також ці дослідники виокремили умови та параметри ефективного використання викладачами вищих навчальних закладів організаційно-діялісної гри як інноваційної інтерактивної форми навчання, засобу формування методологічного мислення

та професійної креативності студентів [18, с. 210].

Не поступається діловій грі у популярності й тренінг. Ця форма організації навчання належить до колективно-групового навчання й використовує зворотній зв'язок та підтримку групи для формування потрібних комунікативних навичок у майбутніх керівників. Робота у групі сприяє отриманню нових знань, осмисленню студентом структури власних внутрішніх тенденцій поведінки, допомагає розкрити їх вплив на взаємодію з іншими людьми, створює сприятливі умови для психокорекції психічних якостей особистості у напрямку розвитку комунікативної компетентності [2].

При проведенні комунікативного тренінгу майбутні управлінці мають змогу ознайомитися з психологічними особливостями комунікативної взаємодії та її складовими; засвоїти навички ділового спілкування різних видів, зрозуміти, як їх використовувати у професійній діяльності. Під час тренінгу його учасники збагачують свій досвід певними прийомами, які сприяють формуванню комунікативної компетентності. О.А. Соловей називає такі специфічні характеристики ефективного тренінгу: застосування принципів групової роботи; акцент на психологічну допомогу учасникам групи, націленим на самовдосконалення; визначена територіальна організація; акцент на стосунках між учасниками групи в даному конкретному місці і часі; вербалізована рефлексія – висловлення суб'єктивних почуттів та емоцій учасників групи щодо один одного та подій чи ситуацій у групі; застосування активних методів групової роботи; атмосфера відкритості та вільного спілкування, безпечний психологічний клімат.

В процесі проведення тренінгу розділяють дві частини: теоретичну (вона подається у формі міні-лекцій, слайдів) та тренінгові завдання, які включають такі форми роботи, як робота усією групою, робота в парах, рольові ігри, групова дискусія [20, с. 237].

Всі названі методи передбачають активну участь студента в процесі навчання, їхня результативність підкріплюється:

мотивацією (всі методи базуються на спілкуванні, що розглядається як життєва необхідність людини);

діалогічністю (у діалозі або полілозі приймають участь всі учасники процесу навчання, під час діалогу формується вміння не тільки слухати, а й чути, не лише говорити, а й бути зрозумілим);

групою лояльністю (тренінгові заняття виробляють вміння доходити з учасниками групи компромісу для знаходження спільного, підтриманого колективом рішення, яке виробляється через багаторазове висунання пропозицій і отримання відгуків);

засвоєнням нових знань через практичне застосування (комунікативні поняття формуються через рольову гру, діалог-дискусію, набуття життєвої практики, сенсорне сприйняття) [2].

Висновки. Розглянувши світовий та вітчизняний досвід формування комунікативної компетентності, ми можемо констатувати, що:

У вітчизняних вузах, які навчають майбутніх керівників ЗНЗ, застосовують освітні принципи, техніки та методи, аналогічні тим, що мають місце у вищій освіті розвинутих країн. Зокрема це інтеграційний принцип при набутті комунікативних знань та умінь, активні та інтерактивні методи навчання тощо. Таке «перенесення» дає свої позитивні результати, однак більшість студентів-керівників і досі оцінюють свої комунікативні навички як такі, що потребують значного удосконалення.

У США комунікативна компетентність є не предметом, а методом навчання. В ній діє принцип *learning through language* (навчання за допомогою мовлення), існує багато програм інтегрованої дисциплінарно-академічної комунікативної підготовки студентів. Формування комунікативних навичок відбувається паралельно із засвоєнням фахових знань, базується на когнітивному та риторичному принципах.

У Німеччині запроваджено концепцію «Інтегроване вивчення змісту та мови», що передбачає інтеграцію вивчення фахових предметів та іноземних мов шляхом двомовного викладання дисциплін. Серед переваг цієї концепції називають: підвищення комунікативної

компетенції без збільшення кількості годин, відведених на вивчення мови; вищий рівень мотивації завдяки змістовно-предметному підходу та використанню методів, які поєднують комунікативні та пізнавальні цілі навчання.

У Великобританії застосовуються технології, засновані на правилах андрагогіки – навчання для дорослих

Таким чином, сучасну практику технологізації формування комунікативної компетентності в процесі підготовки керівників ЗНЗ в українських ВНЗ не можна вважати задовільною (хоча вона й зробила великий крок уперед, порівняно з кінцем ХХ ст.). Адже якщо у розвинутих країнах формування комунікативної компетентності є ключовим фактором ефективного навчання, у вітчизняних реаліях до неї все ще ставляться як до другорядного додатку. Нагальна необхідність наявності такої компетентності у керівників ЗНЗ лише починає усвідомлюватися. Все це призводить до того, що студентам-управлінцям доводиться набувати комунікативні вміння переважним чином «природним» шляхом – поза вищим навчальним закладом.

Перспективи подальших досліджень. До перспективних напрямів дослідження даної проблематики ми відносимо аналіз, а також висвітлення практичної складової технології формування комунікативної компетентності у керівників ЗНЗ.

Список використаних джерел

1. Бойчевська І. Б. Інноваційні підходи до формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови в Німеччині [Електронний ресурс] / І. Б. Бойчевська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 3. – С. 60-66. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3153/1/innovazijni_pidhody_do_formuvanna_komunikativnoi_kompetenzii.pdf
2. Брюховецька О. В. Психологічні проблеми формування комунікативної компетентності керівників освітніх організацій в системі ППО [Електронний ресурс] / О. В. Брюховецька. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/753/94/>.
3. Бутенко Т. О. Формування комунікативної компетентності фахівців у процесі управлінської підготовки / Т. О. Бутенко, С. М. Резнік // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Педагогіка. – 2009. – Т. 108, Вип. 95. – С. 95-99.
4. Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи / Ю. С. Вторнікова // Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 8(2). – С. 88-94.
5. Вторнікова Ю. С. Модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Ю. С. Вторнікова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 110. – С. 188-193.
6. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с.
8. Єжижанська Т. С. Проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців / Т. С. Єжижанська, М. П. Осадча // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Культура і соціальні комунікації. – 2012. – Вип. 3. – С. 23-31.
9. Кобжев О.М. Основні поняття андрагогіки / О. М. Кобжев// Наука та освіта: матеріали 9-ї Міжнародної наук.-практ.конф. – 2006. – Т. 2.
10. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Когут Ірина Вікторівна ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2015. – 20 с. – Режим доступу: http://pnpu.edu.ua/ua/text/disert/dysertatsiia_kohut.pdf
11. Козолуп М. Міждисциплінарний підхід до формування академічної комунікативної компетенції у студентів природничих спеціальностей в університетах США [Електронний ресурс] / М. Козолуп // Науковий вісник Ужгород.нац.ун-ту. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. – Вип. 30. – С. 60-63. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/251/1/міждисциплінарний%20підхід%20до%20формування%20академічної%20комунікативної%20компетенції%20у.pdf>

12. Кричківська О. В. Моделювання процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]/ О. В. Кричківська // Молодий вчений. – 2014. – № 12(1). – С. 304-308. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/71.pdf>
13. Малашевська К. О. Сутнісно-функціональний аналіз комунікативної компетентності особистості майбутнього фахівця [Електронний ресурс]/ К. О. Малашевська // Науковий вісник Волин.нац.ун-туїм. Лесі Українки. – 2010. – № 23. – С. 85–88. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Nvnu/ped/2010_23/R3/Malash.pdf
14. Монахов В.М. Дифференциация обучения в средней школе / В. М. Монахов, В. А. Орлов, В. В. Фирсов // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С.42-47.
15. Мурадова Л. А. Розвиток комунікативної компетентності керівника [Електронний ресурс]/ Л. А. Мурадова// Управління розвитком. – 2012. – № 13. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1510/1/Мурадова%20Л.А.%20Розвиток%20комунікативної%20компетентності%20керівника.pdf>
16. Ничкало Н. Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій / Н. Г. Ничкало // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 4.
17. Пермінова С. О. Комунікативна компетентність менеджера в сучасній діловій взаємодії / С. О. Пермінова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 16(1). – С. 30-35.
18. Приходько А. М. Особливості формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах [Електронний ресурс] / А. М. Приходько // Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 51. – С. 201-210. – Режим доступу: <http://duan.edu.ua/uploads/spetsializovana-rada/16008.pdf>
19. Селевко Г. К. Технологія саморозвиття особистості школяра / Г. К. Селевко, В. Журавлев // Воспитание школьников. – 2002. – №4. – С. 9-18.
20. Соловей О. А. Соціально-психологічний тренінг як метод розвитку комунікативної компетентності державних службовців [Електронний ресурс]/ О. А. Соловей // Психол. перспективи : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 22. – С. 234-243. – Режим доступу: <http://esnuir.eeun.edu.ua/bitstream/123456789/724/1/стаття%20комун.%20компет-ть.pdf>
21. Степанець Н.П. Досвід розвинутих країн у підготовці фахівців для сфери туризму: компетентісний підхід / Н.П. Степанець // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 20. – С. 19-25.
22. Стеценко Н.М. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця [Електронний ресурс]/ Н. М. Стеценко// Педагогічний альманах. – 2016. – С. 185-191. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2187/1/комунікативна%20компетентність.pdf>
23. Яценко С. С. Шляхи підвищення комунікативної компетентності державних службовців [Електронний ресурс]/ С. С. Яценко // Державне будівництво. – 2009. – № 2. – С. 1-7.– Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/3/03.pdf>

References

1. Boichevska, IB 2015, 'Innovatsiini pidkhody do formuvannya komunikativnoi kompetentsii studentiv u protsesi vuvchennia inozemnoi movy v Nimechchini', *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, no 3, pp. 60-66, <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3153/1/innovazijni_pidhody_do_formuvanna_komunikativnoi_kompetenzii.pdf>.
2. Briukhovetska, OV, *Psykhologichni problemy formuvannya komunikativnoi kompetentnosti kerivnykiv osvitykh orhanizatsii v systemi PPO*, <<http://vuzlib.com/content/view/753/94/>>.
3. Butenko, TO & Reznik SM 2009, 'Formuvannya komunikativnoi kompetentnosti fakhivtsiv u protsesi upravlinskoї pidhotovky', *Naukovi pratsi. Ser.: Pedahohika*, Vydavnytstvo Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly, Chornomorsk, vol. 108, iss. 95, pp. 95-99.
4. Vtornikova, IuS 2011, 'Komunikativna kompetentnist u strukturi kliuchovykh kompetentnostei hromadian Yevropy', *Vytky pedahohichnoi maisternosti. Ser.: Pedahohichni nauky*, iss. 8 (2), pp. 88-94.
5. Vtornikova, IuS 2013, 'Model formuvannya profesiino-komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv', *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky*, iss. 110, pp. 188-193.
6. Kremen, VH (ed.) 2008, *Entsyklopediia osvity*. Yurinkom Inter, Kyiv.

7. Surmin, IuP, Bakumenko, VD & Mykhnenko, AM 2010, *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia*, Vydavnytstvo NADU, Kyiv.
8. Yezhyzhanska, TS & Osadcha, MP 2012, 'Problemy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv', *Naukovi zapysky. Ser.: Kultura i sotsialni komunikatsii*, Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», iss. 3, pp. 23-31.
9. Kobzhev, OM 2006, 'Osnovni poniattia andrahohiky', *Nauka ta osvita*, vol. 2.
10. Kohut, IV 2015, *Formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia*, Poltavskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka, Poltava, <http://pnpu.edu.ua/ua/text/disert/dysertatsiia_kohut.pdf>.
11. Kozolup, M 2014, 'Mizhdystsyplinaryni pidkhdid do formuvannia akademichnoi komunikatyvnoi kompetentsii u studentiv pryrodnychkykh spetsialnosti v universytetakh SShA', *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Pedahohika. Sotsialna robota*, iss. 30, pp. 60-63, <<http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/251/1/mizhdystsyplinaryni%20pidkhdid%20do%20formuvan%20akademichnoi%20komunikatyvnoi%20kompetentsii%20u.pdf>>.
12. Krychivska, OV 2014, 'Modeliuvannia protsesu formuvannia mizhkulturnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti' *Molodyi vchenyi*, no 12 (1), pp. 304-308, <<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/71.pdf>>.
13. Malashevskaya, KO 2010, 'Sutnisno-funktsionalnyi analiz komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti maibutnoho fakhivtsia', *Naukovyi visnyk Volynskiy natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no 23, pp. 85-88, <http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Nvnu/ped/2010_23/R3/Malash.pdf>.
14. Monakhov, VM, Orlov, VA & Fyrsov VV, 1990, 'Dyfferentsyatsiyaobucheniya v sredneishkole', *Sovetskaia pedahohika*, no 8, pp.42-47.
15. Muradova, LA 2012, 'Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti kerivnyka', *Upravlinnia rozvytkom*, no 13, <<http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1510/1/Muradova%20L.A.%20Rozvytok%20komunikatyvnoi%20kompetentnosti%20kerivnyka.pdf>>.
16. Nychkalo, NH 2013, 'Dydaktychni pryntsyipy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh filohodiv u poznavchalnii diialnosti z vykorystanniam multymediinykh tekhnolohii', *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, iss. 4.
17. Akademina, SO 2009, 'Komunikatyvna kompetentnist menedzhera v suchasni dilovii vzaiemodii', *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, iss. 16(1), pp. 30-35.
18. Prykhodko, AM 2015, 'Osoblyvosti formuvannia profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv u vyshchkykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh', *Pedahohika ta psykholohiia*, iss. 51, pp. 201-210, <<http://duan.edu.ua/uploads/spetsializovana-rada/16008.pdf>>.
19. Selevko, HK & Zhuravlev, V 2002, 'Tekhnolohiyasamorazvytialychnostyshkolnyka', *Vospytanyeshkolnykov*, no 4, pp. 9-18.
20. Solovei, OA 2013, 'Sotsialno-psykholohichnyi treninh yak metod rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv', *Psykhologichni perspektyvy*, iss. 22, pp. 234-243, <<http://esnui.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/724/1/stattia%20komun.%20kompet-t.pdf>>.
21. Stepanets, NP 2012, 'Dosvid rozvynutykh krain u pidhotovtsi fakhivtsiv dlia sfery turyzmu: kompetentisnyi pidkhdid', *Heohrafiia ta turyzm*, iss. 20, pp. 19-25.
22. Stetsenko, NM 2016, 'Komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia', *Pedahohichnyi almanakh*, pp. 185-191, <<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2187/1/komunikatyvna%20kompetentnist.pdf>>.
23. Yatsenko, SS 2009, 'Shliakhy pidvyshchennia komunikatyvnoi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv', *Derzhavne budivnytstvo*, no 2, pp. 1-7, <<http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/3/03.pdf>>.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2016р.